

**TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜ ve POLİTİKA-BÜROKRASI
İLİŞKİSİ SÜRECİNDE MİLLETVEKİLİ
DANIŞMANLARI**

Muharrem GÜNEŞ 1

ÖZET

1980 sonrası Türkiye'de yaşanan dönüşüm, hiç şüphe yok ki politika bürokrasi ilişkisinde de temel dönüşümlere yol açmıştır. Bugüne kadar uygulamada, bürokrasi ve politika arasında bir çatışmadan daha çok söz edilmekte iken, bu çalışmanın temel yaklaşımı, politika ve bürokrasi arasında, bir çatışmadan çok, adı konulmamış bir uzlaşmanın söz konusu olduğu tezine dayanmaktadır. Bu tezi güçlendirecek bulgulara politikacı kimlikleri ön planda olan milletvekilleri ile bürokrasi arasında, bir tür aracılık görevi üstlenmiş milletvekili danışmanları üzerine yapılmış alan çalışmasıyla ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bürokrasi, Politika, Milletvekilleri, Milletvekili Danışmanları.

ABSTRACT

Without a shadow of doubt, the social transformation witnessed in Turkey after 1980 led to a radical transformation in the relationship between bureaucracy and politics. It is commonly accepted that there is a contradiction between bureaucracy and politics, at least in application. However, basic suggestion of this study is that silent compromise between bureaucracy and politics. To support this basic thesis, the findings, obtained from a research on deputy consultant who act as intermediary between deputies as politicians and bureaucracy, are used.

Keywords: Bureaucracy, Politics, Deputies, Deputy Consultants.

Demokratik bir siyasal sistem oluşturma iddiasındaki bir ülkede, demokrasinin varlığı ve niteliği üzerine yapılacak bir sorgulama ve/veya tartışma yasama-yürütme arasındaki ilişkinin niteliğine bakmayı gerektirir. Bu çalışma, Türkiye'de "meclis hükümeti"nden sonraki süreçte, güçler ayrılığına dayalı parlamenter bir sistem benimsendiğinden bugüne bir "çatışma"nın yaşandığı temel varsayımından ve kabulünden yola çıkarak; bu çatışmayı en iyi açığa vuracak kurumlardan biri olarak da "milletvekili danışmanlığı" kurumunu ele almaktadır.

Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki ilişkilerin yoğunluk kazanmasıyla birlikte gerek siyasal sistemin gerekse de kamu yönetiminin yeniden tanımlanması gerektiği üzerinde yoğun teorik tartişmalar (Türkay, 2002) yapılırken, siyaset ve bürokrasi ilişkisi üzerinde yeni değerlendirmeler yapmamızı sağlayacak alan çalışmaları son derece sınırlı kalmıştır. Söz konusu sınırlılık aslında, konuya, nereden ve nasıl bakılacağı üzerindedir. Türkiye'de bürokrasi geleneğinin yerleşmiş, katı ve kolay kolay da değişemeyecek Osmanlıdan aldığı bir yönetim mirasına dayanıyor olması, göreli de olsa bürokrasiyi ulusal siyaset karşısında çoğu zaman güçlü bir konuma getirmektedir. 1930'lardan itibaren bir ulusal politika olarak benimsenen "devlet eliyle" bir burjuva yaratma düşüncesi, Osmanlıdan kalan kaç ve merkezci bir devlet anlayişıyla birleşince, bürokrasinin ülkenin iktisadi kaynaklarını da "eviren" , dönüştüren bir "güç" olması sonucu doğmuştur.

Devlet toplum ilişkisinde bürokrasi, bireylerin devlete "ulaşabilecekleri" bir ara duraktır. Bürokrasinin devlet toplum ilişkisinde kendine böyle bir rolün biil-mesinde tarihsel olduğu kadar, siyasal nedenlerin de etkisi vardır.

Bürokrasinin devlet karşısındaki edilgen konumu, toplum ile ilişkisinde göreli olarak "etken" bir konuma dönüşür. Bu durum devlet karşısında bürokrasi aracılığıyla, toplumun, yine göreli olarak, edilgenliğini sağlayan bir güç alanı yaratmaktadır. Katılıma açık olmayan, demokratik kuralların iyi işlemediği ülkelerde, devlet karşısında toplumun edilgen durumunu dönüştürmek yerine politika (siyaset) aracılığıyla bu edilgen durumun sürekliliğine ortak olunur. İktidarı politika yoluyla ele geçirme isteği, devletin toplum karşısındaki etken konumuna ortak olma çabasıdır bir yerde.

Türkiye'de siyaset bürokrasinin üstünde, bürokrasiyi aşmanın, bürokrasi karşısında edilgen konumdan kurtulup devlette etken konuma gelmenin bir aracıdır aynı zamanda. Bu aracın geçerliliği, sivil toplum alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluştan tarafından da anlaşılmış olacak ki, bir çok sivil kuruluş kendi aralarında yatay ilişkiler geliştirmek ve bu ilişkileri güçlendirmek yerine, siyasal partiler veya bürokratik resmi kurumlarla dikey ilişki içine girmeyi tercih edebilmektedirler (Atar, 1997:224-230).

Özellikle 1980 sonrası Türkiye'de, İktisadın politikleşmesi (iktisadi kararların politikanın üstünde olması) yaklaşımı ile politikayı iktisadın önüne geçiren yaklaşımlar, devletin konumunu ve gücünü her iki halde de arttırmıştır. Türk-İşlamcı, şeriatçı, Kemalist ve nihayet liberal söylemler söz konusu gçle sanıldığının aksine bütünleşme en azından ona ortak olma çabasındadırlar. Toplumsal yapıdaki bu söylemler bir "ayrışmanın", ancak devlet karşısında bir "bütünleşmenin" ifadesidir.

Bu gelişmelere ek olarak 1980 sonrası dünyada etkili olmaya başlayan yeni sağ politikaların toplum ve devlet yapısını dönüştürme abalanın değerlendirmek gerekir. Türkiye'nin 1980'lere kadar getirdiklerinin (devlet geleneği, karma ekonomi ve planlama anlayişı gibi) bir anda sorgulanır olmaya başlaması tesadüfi bir gelişme değildir. Yeni sağın Türkiye etkisidir. Elbette ki, yeni kavramlar eskiyi red eden içeriklerine rağmen, eskiyi olduğu gibi karşılarına almamışlardır. Bir dönüşüm aracı olarak "eski" den yararlanma yoluna gitmişlerdir. Ulusal planlama anlayişından uluslar arası sermayeye dönük planlama anlayişına geçiş ile konumuz açısından önemli olan bürokrasiye bir yandan tarihsel niteliklerini korurken diğer taraftan ona devleti ve toplumu dönüştürme

görevi yüklenmesi, "eski" araçlarla "yeni" görevlerin (devletin küçültülmesi, özelleştirme gibi) verilmesinden kaynaklanmaktadır.

Nitekim, devletin küçültülüp iktisadi alanın dışına çekilmek istenmesi, küresel gelişmelerle de çelişmemektedir. Devlete bir dizi "yeni" görevler düşmektedir. "Piyasa ilişkilerinin ve sermaye birikiminin kendi kendini düzenleyen sistemler olmayıp, iktisat dışı varoluş koşullarına ve dolayısıyla devlet müdahalesine ihtiyaç göstermeleri" (Özkazanç, 1998:18) gerçeği, devletin yeni biçim ve görevlerle yerini alması sonucunu doğurmuştur.

1980'li yıllar bütün dünyada küreselleşme ve postmodernizm, yeni sağ gibi temel kavramlar üzerinde yükselmiştir. Bu kavramsal tartışmalardan bir disiplin olarak kamu yönetiminin kendisi de etkilenmiştir. Şeffaflık, sivil toplum katılımı, hesap verebilme (accountability) ve Pazar ussallığına bağlılık(Şaylan, 2000:1-22) kavramları tartışılırken, özellikle yeni sağ ile birlikte kamu yönetimi kuaramında kamu işletmeciliği (public management) ve profesyonel işletmecilik (managerializm) kavramları öne çıkmıştır (Üstüner, 2000:15-31).

Yeni sağın yönetimci paradigması olarak ortaya çıkan Kamu Seçeneği Kuramı (Public Choice Theory) ile devlet ve topluma dışarıdan müdahale edilmiştir. Farklı gelir gruplarının farklı ihtiyaç farklı politika ve beklentilerinin olduğu, en az vergiyle en iyi hizmet, merkezi bürokrasiden vazgeçilerek devletin de kendini Pazar mekanizmasının mantığına bırakması söz konusu kuramla devlet ve topluma dayatılan önermelerdir (Şengül, 1999:3-19). Oysa devlet, "toplumsal kaynaklar üzerinde eşit olmayan bir paylaşma ve kontrol sonucu ortaya çıkmış bir kurum" (Tekeli-Şaylan, 1974:92) olarak Türkiye gibi ülkelerde popülizme göz yummak zorunda kalır. Türkiye'nin yeni sağın uluslararası ve ulusal beklentilerine yanıt verecek iktisadi liberalizmin yerleşmiş araçlarından yoksun olması, popülizmi siyasal dinamikler açısından bir "araç" olmaktan çıkarıp bir "amaca" dönüştürmüştür.

Aslında popülizm, iktidarı ele geçirmek ve iktidarı yitirmemek için başvuru olan bir stratejidir (Sunar, 19:95). Toplumun değişik güçlerini bir iktidar koalisyonu içinde bir arada tutmaya çalışan popülizmin, Türkiye'deki etkili iktidar modeli bürokratik, devletçi ve seküler (laik) olup, bu iktidar sivil ve askeri yönetim üzerinde kurulan tekelci denetime dayanmaktadır.

Her devlet toplum yapısında görülen "bürokrasi hayaleti" (ghost of bureaucracy), özellikle Türkiye'de devletin tekelci konumunu güçlendirmek için işbaşındadır. Tarihsel olarak Türkiye'de devletçiliğin düşünce ve uygulamada kabul görmesi, iktisadi devlet teşekkülleri eliyle devlet görevlilerinin (bürokratların) sanayileşme çabalarını yürütecekleri ve devletin iktidarı yeni gruplar çıkmadan genişletmesi öngörülmüştü (Kruger-Turan, 1993:334). Bugün ise, popülist ve patronaj politikalarına dayalı yönetimin aşılabilmesi için devletin sınırlarını ve müdahale alanını daraltmak gereği üzerinde durulmaktadır (Sunar-Öniş, 1993:50-52).

Devletin yeni biçim ve görevlerle donatılması, bir yerde yeni sağın amaçlarını gerçekleştirecek, yeni sağı meşru kılacak bir kuramsal dayanağı gerektirmektedir. Açıkçası yeni sağ ile başlayan süreci dünya ve Türkiye açısından açıklanabilir kılacak bir kuramsal değerlendirmeye ihtiyaç vardır Bu ihtiyacı, bir ölçüde, karşılamak için Bob JESSOP ile

² Örneğin Jessop'a eleştiriler için bkz: Stuart HALL, "Otoriter Popülizm: Jessop ve Ötekilere Yanıt", **Dünün ve Bugünün Defterleri dünya sorunları Dizisi 4**, 1987, İsta. Alan yay.; John HOLLOWAY, "The Great Bear: Post Fordizm and Class Struggle. A Comment on Bonefeld and Jessop", **Post-Fordizm and Social Form...**

³ Gramsci'nin Hegemonya tartışmaları için ikincil bir kaynak için bkz: Perry ANDERSON, **Gramsci Hegemonya Doğu Batı Sorunu ve Strateji**, 1988, İstanbul. Alan yayıncılık.

tartışılmaya başlanan "iki ulus hegemonik projesi" kavramı yaygın olarak kullanılmaktadır (Özkazanç, 1998). Jessop'ın ileri sürdüğü kuramsal çerçeve, İngiltere'deki son yirmi yıldaki iktisat ile başlayan ve devlet toplum ilişkisine kadar uzanan yeni sağı açıklamak iddiasındadır². Söz konusu tartışmalar konusunda solda kuramsal bir anlaşmadan söz edilemez". Özellikle Türkiye'de sol kuramsal çalışmaların Jessop ve Gramsci ekseninde geliştiğinin alü çizilmelidir .

Ancak eğer Türkiye için 1980 sonrası dönüşümün yeni sağ açısından ne anlam ifade ettiğini bilmek istiyorsak doğal olarak "sol" bir kuramsal çerçeveden yola çıkmak kaçınılmazdır³.

İktisat ve Devletin Dönüşümü

1980'ler ABD ve İngiltere gibi ülkelerin başı çektiği "yeni" liberal söylem ve politikaların bütün dünyada etkisinin hissedildiği yıllardır. Ulus devlet olgusunun küreselleşme sürecine daha fazla direnemeyeceği gerçeğinden yola çıkarak, sermayenin de küreselleşmesinin bir uzantısı olarak yeni sağ iktisat politikaları yönlendirici bir amaç olmuştur.

Yeni sağın siyasal düşüncesi açıktır. Ulus devletler küreselleşmenin daha doğrusu küresel sermayenin (uluslar arası tekelleşmiş sermaye) etkinliğini arttıracak ve ona yol açacak iktisat politikalarını uygulayacaklardır. Bu amaçla yeri geldiğinde ulus devlet niteliklerinden ödün verebileceklerdir.

Yeni sağın getirdiği özelleştirme kavramının yanında ulusal planlama anlayışlarına da bir müdahale vardır. 1980 sonrası yeni sağın ve içerdeki uzantısı uygulanan liberal politikaların etkisiyle Türkiye'de planlama düşüncesi de nitelik değiştirmiştir. Ulusal planlama, ülkeyi küresel rekabete ve pazara açacak ve bunun için gerekli altyapıyı oluşturacak politikaların bir aracına dönüşmüştür⁴.

² Çalışmamızın amacı ileri sürülen yeni sağ ile ilgili kuramları tartışmak değildir. Bununla birlikte çalışmada Jessop'un kuramsal değerlendirmeleri ve bu değerlendirmeler üzerine Türkiye yorumları dikkate alınmıştır. Jessop için bkz: "Accumulation Strategies, State Forms and Hegemonic Projects", **The State Debate.** ; "Polar Bears and Class Struggle: Much Less Than a Self-Criticism", **Post-Fordizm and Social Form**, (Ed. W. Bonefeld-J. Holloway), 1991, The Macmillan press.; "Otoriter Popülizm-İki Ulus ve Thatcherizm", **Dünün ve Bugünün Defterleri dünya sorunları Dizisi 4**, 1987. İsta. Alan yay.; "Thatcherizm ve Hegemonya Politikası: Stuart Hall'a Bir Cevap", **Dünün ve Bugünün Defterleri dünya sorunları Dizisi 4**, 1987, İstanbul. A-lan yay.

³ Türkiye'de böyle değerlendirmeler için öncül olan bir çalışma için bkz: Muharrem TUNAY, "Yeni Sağın Hegemonya Girişimi", (çeviri) Praksis. 2002 sayı 5., s. 177-197.

⁴ Türkiye'de planlama süreci ve 1980 sonrası yeni sağın etkisi için bkz: S. SEZEN, **Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama**, Ankara .TODAİE yayını.

Yeni sağın küreselleşme süreci içinde temel iktisat araçlarından biri özelleştirmediir, "azgelişmiş dünyanın gelişmiş dünyaya açılması" (Ayman Güler, 1996:5) anlamında özelleştirme ile devlet küçültülürken, sermaye özellikle küresel sermaye güç kazanacaktır. Kapitalizmin kendi içindeki bunalımını aşması, bir yerde buna bağlıdır. Kamunun gücü ve denetiminde olan iktisadi alanların özel sermayeye açılmasıyla kapitalizme yeni bir etkinlik alanı açılmış, bunalımdan kurtulmak için yeni bir olanak sunulmuş olacaktır. I.Thatcher (1979-1983) ve II. Thatcher hükümetleri dönemlerinde ulusal ekonominin performansını yeterli bulmayıp özelleştirme politikalarının ekonomik stratejilerin bir kaynağı yapıldı gözden kaçmamaktadır (Dodgson, 1997:275).

Türkiye'de ise özelleştirme, yeni sağ sürecinin bir sonucu olarak "kamusal mekanizmaların değil, piyasa mekanizmalarının bunalımı nedeniyle doğmuştur"(Ayman Güler, 1996:2). Bu tez, küreselleşme ve yeni sağ olgusunun kapitalizmin yeni bir

⁵ Küreselleşme ile beraber ortaya çıkan yeni sağ ve hegemonya tartışmaları için bkz: Anne S. SASSON, "Globalization, Hegemonya and Passiv Revolution", **New Political Economy**, v.6., n. 1., 2001.

bunalımını açığa vuran ve onu çözmeye aday politikalarla da ör-tüşmektedir.

Türkiye yeni sağ politikalarla 1980 sonrası, uluslar arası sermayeye eklemelenirken, 24 Ocak kararları ile tepeden ideolojik bir değişim de yaşamıştır (Kazgan, 1995). Türkiye, 24 Ocak kararları ile küresel sermaye ile kendini eklemleyecek ilk ciddi adımı atmıştır. Bu güne kadar uygulanan iktisat politikaları bir yana bırakılarak Türkiye'nin dünya ile bütünleşeceği yeni bir iktisat ve devlet politikasına yönelme olmuştur. Ulusal sanayi yaratma politikası yerini, uluslar arası sermayeye hizmet edecek KOBİ'ler aracılığıyla "taşeron atölyecilik" ve kırsalda "taşeron köylülük" politikalarına bırakmıştır (Ayman Güler, 1996).

1980 sonrası Türkiye'de derinleşen birikim krizini aşmak ve yeni birikim modelleri geliştirme anlamında devletin müdahalesi merkezileşmiş, kişiselleşmiş ve siyasileşmiş bir müdahale biçimi almıştır (ayman Güler, 1996). "Devletin sınıf karakterinin yozlaşmasına paralel olarak bir temsil ve müdahale biçimi olarak çoğulcu parlamentarizm yerini kollamacı, yanaşmacı, popülist ve informal yapı ve ilişkilerin ağırlık kazandığı melez bir biçime bıraktı" (Ayman Güler, 1996:22). Parlamenter yapıda vatandaşlar bir yandan hükümetin karar alma sürecine katılırken, müdahale hukuk devleti kuralları içinde yasama ya da rasyonel bir bürokrasi eliyle gerçekleşir (Ayman Güler, 1996:22).

Türkiye'de iktisadın siyasileşmesi ve giderek toplumsal yapıda siyasetin üstünde belirleyici bir konuma gelmesi, "iktisadın özerk ve güçlü bir öge olarak yeniden yapılandırma girişimi, devletin hukuki ve bürokratik dolayımın aşarak ekonomik çıkar gruplarıyla organik ilişkiler içine girmesiyle sonuçlanmıştır" (Ayman Güler, 1996:22). Bugün iktisadın siyasetin dışına taşınması gereği vurgulanırken, söz konusu organik ilişkiler korunmaktadır.

1980'den beri uygulanmaya çalışılan yeni iktisat politikalarının, yapısal uygulamalarda "piyasa söyleminin doğrulannın otoriter bir devlet biçimi altında, mutlak doğrular olarak yüceltilmesi" (Yalman, 2002:21) dünyadaki gelişmelere de uygun olarak Türkiye için yeni sağın hegemonya projesi olarak nitelendirilmiştir. Proje, yeni sağın Türkiye uyarlamasıdır'.

⁷ Aynı yazının yer aldığı diğer bir kaynak ve bu konuyla ilgili tartışmalar için bkz: F.KEYMAN (Der.)

Liberalizm Devlet ve Hegemonya, İstanbul. Everest yay.

⁸ Yeni sağın Türkiye yorumu için ilk başvuru kaynaklarından biri olarak bkz: Muharrem TUNAY, "The Turkish New Right's Attempt at Hegemony", **The Political and Socioeconomic Transformation of Turkey**, (Ed. A. Eralp, M.Tunay and B. Yeşilada), 1993, Westport, Connecticut London, p. 11-30. Makalenin Türkçe çevirisi için bkz: "Yeni Sağın Hegemonya Girişimi" (Çev. N. Güveloğlu- D. Dinçer), **Praksis**, sayı 5, 2002, s.157-177.

Yeni sağın İngiltere başta olmak üzere diğer ülkelerde olduğu gibi devletçilik karşıtı bir yol izlemesi (Tunay, 1993), iktisat alanındaki dönüşümü bürokrasi başta olmak üzere politikanın ve toplumun dönüşümü cephesinde devleti görel olarak "ikincil" bir konuma itmiştir. Bu ikincil konumda devletçi politikalara yer yoktur. Ancak yine de, "devletçilik karşıtlığı, bu anlamda çok kötü bir şöhrete sahip olan bürokratik işlemleri ortadan kaldırırken önceki gibi ekonomide devlet müdahalesi anlamına geliyordu"(Tunay, 1993).

Yeni sağın Türkiye projesi olarak yeni hegemonya girişimlerinin pek de başarılı olduğu söylenemez⁹. Ancak yani sağın Türkiye projesinin bugün için uzantılarının da olduğu, etkisini koruduğu bilinmelidir.

Politikanın Dönüşümü

Türkiye'de demokrasi başta olmak üzere sağlıklı bir politik yapının önündeki en önemli engellerden biri askeri müdahalelerdir^o. Son askeri müdahale olan 12 Eylül 1980 askeri darbesinden hemen sonra asker karar vericiler, geçmişe kıyasla daha çok otonomiye (özerkliğe) dayalı bir iktisat politikasının yaratılmasında etkili oldular. Ancak bu askeri liderler yeni iktisat modelini, toplumsal olarak disipline edilmiş ve politik olarak anayasal-yasal düzenlemelerle depolitize edilmiş bir model üzerine oturtmuşlardır (Sakallıoğlu, 1996:142-143). Güçlü devlet ve depolitizasyon, 1980'lerden günümüze kadar politikanın içeriğini de belirlemiştir. Nitekim 1982 Anayasası da güçlü devlet ve depolitizasyon üzerinde oluşturulmuş, demek ve değişik örgütlenmelerin (sendikalar başta olmak üzere) depolitizasyonu konusunda uzun süre geri adım atılmamıştır (Yeşilada, 1998). Söz konusu dönemde seçme ve seçilme sürecine anayasal ve yasal düzenlemelerle müdahale edilmesi, temsil anlamında halk ile meclis arasında bir bunalıma neden olmuştur (Fadden, 1985:85). Depolitizasyon süreci ile siyasal partiler ile halk arasındaki ayrılaşma artmış, politika yapmak belli bir zümreye ait olan bir ayrıcalık olarak kalmıştır, "siyasal partiler oligarşik bir yapılanma içerisinde, ideolojik farklılıkları bulunmayan çıkarıcı ve günlük popülist politikalar üreten mekanizmalar durumuna gelmiştir" (Aliiefendioğlu, 1999:106). Bu dönemde politik sistemin ve demokrasinin askeri müdahalelerle sürekli kesintiye uğraması, seçim sistemleriyle sürekli oynanması, siyasal partilerin oligarşik

nitelikleri sık sık gündeme gelen Başkanlık-Yan başkanlık tartışmalarını da anlamsız kılmıştır (Kaboğlu, 1996:2).

Yeni sağın, Thatcherizm'in öngördüğü "iki toplumlu hegemonya projesi" nin (Two nations hegemonic Project) Türkiye'de başarılı olamamasının altında, Tunay'a göre, sermaye ağırlıklı birincil toplumun sınırlı bir alanda kalması vardır. Bkz: Tunay, 1993, a.g.e. Ayrıca Tunay'ın çalışmasının değerlendirildiği bir çalışma için bkz: A.Raşit KAYA, "Adını Koyalım: Tutmayan Hegemonya", **Liberalizm Devlet ve Hegemonya**, (Der. F.KEYMAN). İstanbul. Everest yay. 2002. s.11-9. Ayrıntılı bir değerlendirme için bakınız; İlkay SUNAR and Sabri SAYARI, "Democracy in Turkey: Problems and Projects" Transition from Authoritarian Rule: Southern Europe.

1980'lerde egemen politik söylem siyasal olan ile iktisadi olanın kesin ayrımı tezi üzerine temellendirilmiştir. Bu anlamda yeni politik söylem, politika karşıtı liberalizme dayandırılmıştır. Politik müdahaleden bağımsız olduğunda, küresel ekonominin doğal sonucu olan ulus aşın şirketler piyasaya üretim faktörlerini büyük avantajlarla dağıtma olanağı sağlayacak ve devlet müdahalesinin yola açacağı tahribat en aza indirilecektir. Özel girişim bu koşullarda politikanın sınırlayıcılığından kurtarılarak, dünyadaki tüketicilerin en ucuz ve daha yararlı ürünler almaları sağlanacaktır (Hirst-Thompson, 1997:176). Bu yönüyle kapitalist gelişimin ağırlıklı olarak bürokratik olmaktan çok, pragmatik ve yönetsel uygulamalara ve baskı araçlarına dayandırılması (Wood, 1984:35), politik dönüşümün en belirgin özelliklerinden biridir.

Liberal bir düşünceyi amaç edinmiş Anavatan Partisi (1983-1991) de ilk olarak devlet elitlerini, iktisadi alana çekilmeye zorlamıştır (Heper, 1990:605-615). İktisat politikalarının belirleyici olması nedeniyle kritik iktisadi kararlarda bazı çıkar grupları bile sürecin dışında tutulmak istenmiştir". Buna rağmen endüstri burjuvazisi, Türk işadamları ve diğer önemli toplumsal kesimler, iktisadi göster-gelerdeki kaygı verici verilere rağmen, yeni iktisadi politikalara destek vermişlerdir⁵.

1980 sonrası toplum ve devlet yapısının "asker eliyle" anayasa ve diğer düzenleyici kurullarla dönüştürülmeye çalışıldığı bir süreçte, politik alandaki dönüşümü izleyeceğimiz kaynaklar siyasal partilerdir. Özellikle örgütsel yapılan, toplumsal tabanları ve ideolojileri ile, dönüşümün niteliği ve adresi ile ilgili değişik çıkanmlarda bulunmamızı sağlar (Ayata, 1993:31-50). 1980'den sonra seçim sistemlerinden siyasal partilerin toplumsal tabanlarına ve ideolojilerine kadar, 1980 sonrası dönüşüme uygun değişimler izlenmektedir.

1980 darbesi ve 1983 genel seçim dönemleri arasındaki ara dönem aşıldığında, düşünülen proje sağ ve sol oylan merkezde toplayıp siyasal iktidarı güçlü olarak ele alacak siyasal bir sistemdir. Nevarki, iktisadi yapıdaki dönüşümde rüzgan arkasına alıp, ekonomik çevrelerin desteğini alan ANAP (Anavatan Partisi), askere rağmen iktidarı ele geçirdi⁶. Bir türlü "liberalleşemeyen" burjuvazi ile eklem-lenemeyen bir iktisat ve toplum yapısını dönüştürmeyi üzerine alan ANAP, Türk burjuva tarihinde önemli bir aşamadır. ANAP'ı asıl önemli yapan ise, yeni sağın Türkiye uygulamaları için dışardan ve içeriden desteklenen bir "araç" olmasıdır.

⁵ Bakınız; Metin HEPER, "Interest-Group Politics in Post-1980 Turkey: Lingering Monism", bakınız; Henry J.BARKAN, "The State and The Industrialisation Crisis in Turkey", Westview press., Oxford, p.190-191.

⁶ ABD'nin ANAP'a desteği gözden kaçmamalıdır. ANAP'ın bu desteği ABD'ye olan 20 milyar dolarlık borcun ödeneceği garantisini ile aldığı iddia edilir. Bkz: Çağlar KIRÇAK, **Türkiye'de Gericilik 1950-1990**, Ankara. İmge kibapevi. s. 339.

ANAP, toplumsal yapıyla bütünleşmeden, toplum adına politikaya soyunmadan önce partinin lideri Turgut ÖZAL, yeni sağ politikaları yakından izleyen, bilen ve destekleyen bir konumda idi. Yeni sağ düşünceyi benimsemiş bir lider olarak partisini ve ülkeyi iktidarı boyunca adım adım yeni sağın gerektirdiği koşullara taşımıştır.

ANAP'ın ileri sürdüğü ve on yıl boyunca geliştirmeye çalıştığı yeni sağ görüşü ve ondan kaynaklandığı ileri sürülen ilericiliği, devleti küçültme yaklaşımları ve bireye öncelik veren arayışları görüldüğü gibi değildir. ANAP'ın çıkışı, devleti belli sınırlar dışına çekerek, bireyi özgürleştirmek ve güçlendirmek anlamında "liberal" bir çıkış değildir. Aksine devleti küçültmek yoluyla uygulanacak ekonomik programa hız verecek bir yönelimdir. Bu da son tahlilde bireyin bağımlılığını getiren bir yaklaşımdır (Kahraman, 1995:177)¹⁴.

Kendini "4 eğilim" (muhafazakar, milliyetçi, liberal ve demokrat) üstünde gören ve bu haliyle neredeyse politika üstü bir kimlik arayışına giren bir parti olarak ANAP'ın politik söylemi teknokratik öğelere sahip bir söylemdir. İdeolojik açıdan tutucu bir içeriğe sahiptir. Yeni sağ politikaların geniş toplum kesimlerini dışlayıcı bir sonuç doğurması ANAP'ı iktidarda kalmak için daha muhafazakar ve popülist bir söylem kullanmaya itmiştir.

ANAP'ın tabanı gerçekte rant ekonomisinden beklentileri olan orta üst sınıfa dayanmakta idi. Bununla birlikte ANAP'ın 1983'te el koyduğu taban, tümüyle kendisinin yoğurduğu biçimlendirdiği bir taban değildir (Kahraman, 1995:44). Kitle partisi olmaya aday ancak bir kadro partisi özelliği de sergileyen ANAP'ın Özal'ın yıllarının amacı, devleti küçültüp, devletin boşalttığı alana burjuvaziyi (sermayeyi) yerleştirmektir.

ANAP ile başlayan politik sürecin dönüşümünde sol partilerin sağlam bir i-deolojik temel üzerinde durdukları söylenemez. Türkiye'de sosyal demokrasinin Marksizmin içinden değil, ona bir alternatif olarak doğması (Çakır-Göktaş, 1991:175), siyasal yaşamda işçilerin-emekçilerin ilerici bir örgütlerinin (siyasal partilerinin) olmayışı (Öztürk, 1986:98) liberal politikalar karşısında solu solu seçenek üretmez duruma itmiştir..

ANAP çözüldükçe, daha doğrusu iktidarını yitirmeye başladıkça, siyasal yapı yeniden ayrılmaya başlamıştır. Bu ayrımlaşma merkezden uzaklaşma biçiminde gerçekleşmiş, din ve ırk öğelerini içeren sağ partiler¹⁵ "ile dinsel vurgulan önde

¹⁴ Siyasal partilerle ilgili genel tartışmalar için bkz: TESAV, **Siyasal Partiler ve Demokrasi**, TESAV yayını.

¹⁵ İdeolojik değerlendirmeler için bakınız; Vecihi TİMURÖĞLU. **Türk İslam Sentezi**, 1991, Ankara. Başak yay.; ayrıca bu tartışmaların yer aldığı makaleler için bkz: Günter SEUFERT, " Milliyetçi Söylemlerin Sivil Toplum Üzerindeki Etkisi", **Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**, (Derleme). 2001 İstanbul. İletişim Yayınları, s.25-44

olan dinci İslamcı partiler (Göle, 1997:251-266) siyasal yaşamda tekrar yerlerini almıştır.

Politik alanda göze çarpan bir diğer önemli gelişme, 1982 Anayasasında da somutlaştığı gibi geniş halk kesimlerinin politika dışına (apolitique-depolitizasyon) itilmesidir. Denebilir ki, toplumsal ve politik alanda iktisat öne çıkarken, geniş toplumsal kesimler parlamenter rejimin dar sınırları içinde tutulmaya çalışılmıştır.

Oysa 1982 Anayasası getirdiği parlamenter sistemin kendisi de tartışmalıdır. Sistemde "yasama meclisinin tek meclisten ibaret bulunması, siyasal rejimin niteliğini etkilemezse de; yürütmenin gerçekte tek başlı ve bir kanatlı olması, parlamenter rejim sayılmasını engeller" (Duran, 1988:17).

Sonuç olarak Türkiye'de "yeni sağın siyasi rasyonalitesi neo-liberal ve milli-yetçi-muhafazakar öğelerin bir sentezinden oluşur. Ancak yeni sağın her iki ögesi de otoriter yönetimin bağında filizlenmiştir" (Özkazanç, 1998:34). Politika üzerindeki sağın otoriter egemenliği, Türkiye'de politikayı, geniş halk kesimlerini dışarıda bırakacak şekilde toplumun alt tabakalarına kapalı bir mücadele alanına çekmiştir. Bu durum uzun dönemde Türkiye'de politikayı, halktan kopuk, kendi içinde kendi kurallarına göre örgütlenen bir tür "kast" sistemine dönüştürecektir. Politikacılar ile seçkinci tavır içinde olan gruplar birbirlerinden farklı davranış özellikleri göstererek (Wedel, 2001:154) halkın politika dışına itilmesine katkıda bulunmuşlardır. Politikacılar kamuoyuna yönelmek yerine çoğunlukla kişiler ve kamuoyu üzerinde yoğunlaşmışlar, seçkinci yönelimli gruplar ise kendilerini daha çok devlet kuruluşlarıyla rekabet içinde görmekte ve yetkin rakipler olarak tanın-malını sağlamaya çalışmaktadırlar. Böylesi bir çabada geniş halk kesimlerine yer yoktur.

Ancak halka rağmen politika yapılamayacağı aşıkardır. Politikanın parlamenter sistemle ayakta duruyor ve dört beş yılda bir de olsa iktidar için "özgür oy-lar"ın gerekiyor olması Türkiye'de politikayı popülist bir çizgiye kaydırmıştır. En azından, zaten tarihinde varolan yerleşmiş popülist değerlerin (oy avcılığı, seçim ekonomisi, tabanın duymak istediği söylemler gibi) gündemde tutulması, politikanın çözüm üretmesi önündeki en önemli engellerden biridir. Çünkü böyle bir ortamda politika kendini yeniden üretememekte bir kısır döngü yaşamaktadır¹⁶.

Nuray MERT, " Türkiye'de Merkez Sağ Siyaset: Merkez Sağ Politikaların Oluşumu", **Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**, s.45-83, Gerard GROU, " Milliyetçilik, Sivil Toplum ve Dinci Parti: Fazilet Partisi ve Demokratik Bir Geçiş Denemesi", **Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**, s.89-132, Kemal CAN, " Radikal Milliyetçiliğin En Büyük Örgütü", **Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**, s.201-234. Bozkurt GÜVENÇ, Gencay SAYLAN, İlhan TEKELİ, Şerafettin TURAN, **Türk-İslam Sentezi**, 1994İst: Sarmal Yay. 2.Baskı.

¹⁶ Devletin siyasal olarak yeniden yapılanması ve temsil krizi için bkz: **İktisat Dergisi**, Haziran 1997, s.73-119.

Bürokrasinin Dönüşümü

Türk modernleşme süreci, geleneksel olanın ortadan kaldırılmasını sağlayamamıştır. Geleneksel ile modern bir aradadır'. Bürokrasinin uygulama için bir araç olduğu düşüncesi bugün de egemen düşüncedir. Bununla birlikte bürokrasinin uygulamada araçsal olabilmesi için politik ideoloji ve politik kültür farklılıklarının aşılmasına ilişkin genel bir kabulün (Farrel, 1984:407) Türkiye için de anlamlı olacağıın altı çizilmelidir.

Nevarki, Osmanlı bürokrasisinin patrimonyal özelliklerinin, bugün Türk bürokrasinde de halen etkili bir öge olarak duruyor olması, Türk bürokrasisinin "a-raçsal" olabilme niteliği önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır.

Osmanlı patrimonyal bürokrasi örgütlenmesi "denetim" ve "düzen" adını, bütün toplumsal kesimleri yönetebilmenin etkili bir aracıdır (Mardin, 1990:179). Zaten, Türk politik yapısını inceleyenlerin hemen hepsi Osmanlı imparatorluğunun patrimonyal devletin en iyi örneği olduğuna ilişkin düşünce Türk siyasi tarih yazımında genel kabul gören bir düşüncedir⁷.

Bu düşüncenin temelinde Osmanlıdan Türkiye cumhuriyetine kadar uzanan güçlü bir devlet geleneğinin bulunduğu argümanı yer almaktadır. Bu güçlü devlet geleneği devlet adına hareket eden ve politik elitler de dahil olmak üzere toplumdaki diğer gruplardan bağımsız olduklarını varsayan bir elit kategorisinin varlığına göndermede bulunur (Heper-Keyman, 1988).

1991'den itibaren etkili olan Demirel'in partisi Doğru Yol Partisi ve kadroları, Anavatan Partisi iktidarı döneminde uygulanan iktisat politikalarından etkilenen kesimleri (tarım ve iç tüketime yönelik üretim yapan sanayiciler, ücretli işçi-memur kesimi başta olmak üzere) arkasına alarak kadroları ile devlet içinde örgütlenmişlerdir. Yoğun bir politik patronaj dönemi yaşanmıştır.

Bu söylemin Türkiye'deki en önemli savunucusu Metin Heper'dir. Heper'in Osmanlı bürokratik geleneğinin Batılılaşma ve yakın geçmişteki sosyoekonomik kalkınma çabalarıyla birlikte Türk bürokrasisinin patrimonyal, "yasal-ussal" ve "ussal-üretken" özellikleri bir arada taşıdığı varsayımı bugün için de geçerlidir (Heper, 1988:57). Heper'in çalışmasında, Weberyen bir bakış açısıyla Türk bürok

⁷ Türkiye'deki devlet geleneği ve bu gelenek içinde bürokrasinin gelişim süreci ile ilgili olarak bkz: Metin HEPER, **State Tradition in Turkey**, Esthern Press. 1985. Metin HEPER, "Osmanlı Türk Bürokrasisinde "Modernleşme" Saf Patrimonyalizmden Patrimonyal yasallığa Geçiş", **Örgüt Sosyolojisi**, (Derleme), Ankara. TODAİE Yay. s. 51-76.

⁷ Ayrıntı için bakınız; Ergun ÖZBUDUN. "State Elites and Democratic Political Culture in Turkey", Larry Diamond (Edit), **Political Culture and Democracy in Developing Countries**, Lume Rienne publishers, London. P. 247.

ratik yapısının ussal-üretken nitelikten çok, yasal-ussal bir niteliğe sahip olduğu görülmektedir. Çalışmada, üretim boyutu öne çıkan sosyoekonomik işleri yürüten idarecilerin beklenildiği gibi ussal-üretken özellikler göstermediği, klasik işlevleri yerine getiren idarecilerin ise diğerlerine göre belirgin bir şekilde yasal-ussal özellikler gösterdiği bulgulanmıştır. Ancak Türk bürokrasisi, patrimonyal niteliğinden kurtulabilmiş değildir. Türk bürokrasisinin hukukiliğin güçlü olarak vurgulandığı patrimonyal niteliği, "neopatrimonyal örüntü" içinde sürmektedir. "Türk kamu bürokrasisi patrimonyal yasal bir bürokrasidir. Bürokrasi son derece kapsamlı bir hukuk düzeninin üzerine oturmakta, ancak kurallar patrimonyal bir espri ile uygulanmaktadır" (Heper, 1988:74).

Türk bürokrasisinin patrimonyal ussal-yasal niteliğinin küresel sermaye hareketleri için (doğal olarak yeni sağ için) uygun bir bürokrasi olmadığı açıktır. Weberyan bir bakış açısıyla sanayi toplumunun yasal-ussal bürokrasisi görevini tamamlamış yerini ussal-üretken bürokrasiye bırakıyorken, Türkiye'de bürokrasinin ussal-yasal ve patrimonyal niteliği sürmektedir.

Bilinmektedir ki tarihsel olarak değişime öncülük eden yapıların başında bürokrasi gelmektedir. 1980 sonrası değişime öncülük eden bürokrasi ile siyasal elit karşı karşıya gelmiştir (Çaha, 1997). Bu karşıtlıkta bürokrasi siyasal iradenin etkisine girmiştir (Heper, 1990, 610). Bürokrasi yeni bir biçim almıştır, ancak ciddi bir değişim gösterememiştir. Bu açıdan, bürokrasinin geleneğinden koptuğu söylenemez¹.

Özalp yıllar daha doğrusu yeni sağın Türkiye uygulamalarının yaşandığı yıllar, bürokrasinin öneminin görece olarak azaldığı yıllardır. İktisadın siyasallaşma süreci, bürokrasinin siyasallaşma sürecini de beraberinde getirmiş, bürokrasinin etkinliği yine görece olarak azaltılmaya çalışılmıştır. Çünkü bürokrasi ve varolan düzenlemeler iktisadın ve politikanın dönüşümünün gerisinde kalmış, yer yer ona engel oluşturmuştur. Bürokrasinin tasfiyesi ve yeni gelişmeler doğrultusunda yeniden inşası mümkün olmasa da, bürokrasinin "aşılabilir" olduğu düşünülmüştür. Bürokrasiyi aşmanın en etkili yolu ise, köşe başlarını tutan özellikle üretim işlevli üst düzey bürokratların yerine, dönüşüme inanmış kimselerin atanmasıdır. Bu kişiler, "teknokrat" nitelikleriyle, bürokrasinin daha doğrusu dönüşümün iktisadi mevzilerine (ki Merkez Bankası bunların başında geliyordu) yerleşmişlerdir. Bunlar, bilinen üst düzey bürokrat özelliklerinden farklı özellikler taşıyan, politikacılarla ve iktidarla ve iş çevreleriyle sıkı ilişkiler içinde olan "politeknokrat bürokratlardır.

Tanzimat sonrasında, batı kaynaklı reformların etkili olmasını ve bürokrasi geleneğinin sürmesi ile ilgili olarak bakınız: Hüseyin ÖZDHMİR. Osmanlı Devletinde Bürokrasi. İstanbul. Okumu; yay.

Sonuç olarak, 1980 askeri müdahalesinden hemen sonra, bürokrasiye gelişmeyi kolaylaştıracak (streamline) bir duruma getirme amacı (Heper, 1987) seçimle gelenlerin atanmışlara göre önceliğinin olacağı tezi ile birleşince bir yerde bürokratik iktidar geleneğine de bir meydan okuma anlamına gelmiştir (Erdoğan, 1989:39). Kaldı ki, politik elit ve hükümetlerin bürokrasinin önünü kesmek için bir taktik olarak kamu yönetimini politize ettikleri de gözden kaçmamıştır (Heper, 1990).

Bürokrasi Politika İlişkisinde Çatışma: Politik Yozlaşma

Max Weber'in kapitalist ve sosyalist toplumlarda bürokrasinin "iktidar konumunu yükseltici" bir edim olacağı konusundaki uyarısı (Frederic, 1990:41) bizce de dikkate alınmalıdır. Burada bürokrasi politika ve iktidar ilişkisi bağlamında, temel sorunlardan biri, demokrasi ile bürokrasi arasındaki dengedir. Modern dönemde hem bürokrasinin hem de demokrasinin feodal yapıda aristokrasinin karşısında yükselen burjuvazinin yanında yer aldığı (Waldo, 1990:205) düşünülürse, bugün de burjuvazi, demokrasi anlamında bürokrasiyi yanında görmek istemektedir.

Bir bürokratin sorumluluğu yürüttüğü devredilmiş görevlerin işleyişi ile sınırlı ikenbir politik liderin sorumluluğu bütün devlet ve bürokratik yapıdır. Bu durum politik lideri, ister seçimle gelsin, ister bir despot olsun bürokratik araçları elinde tutan bir "efendi" durumuna getirir⁸.

Eşitlik ilkesi karşısında duran hiyerarşik yapı ve özgürlüğün karşısında duran denetim gibi temel çatışma noktaları (Waldo, 1990:225) hala etkinliğini korumakta, bürokrasi ve demokrasi karşı karşıya gelmektedir. Demokrasiyi bürokratik denetimden korumak için bürokratların-yöneticilerin hesapverebilir (accountability) olmaları gerekir (Selden-Brewer, 1999:171).

Türkiye'de bürokrasi ve demokrasinin uyumlu birlikteliğinden söz etmek güçtür. Siyasal partilerin, politikayı devleti ele geçirme düşüncesiyle yapıyor olmaları ve bürokrasi karşıtı siyasal partilerin bürokrasiyi onu politize ederek ele geçirme çalışmaları (Heper, 1985:94) demokratik mücadeleyi ikinci plana itmiştir. Rejimin politik amaçları, kültürel ve ekonomik araçlardan her zaman önce görmesi" demokrasinin ikincil konumunu güçlendirmiştir. Bu sürecin doğal sonucu

²¹ Bakınız; Metin Heper, "The Strong State As A Problem For The Consolidation of Democracy Turkey and Germany Compared", **Comparative Political Studies**, v.25, n.2, July 1992, p. 169-194. ayrıca devletin söz konusu güçlü yapısı demokrasi ilişkisi için Bkz; Metin HEPER, The Strong State and Democracy: The Turkish Case in Comparative and Historical Perspective", Eisenstadt, S.N. (Edit), 1992, **Democracy and Modernity**, E.Y.Brill Pres, N.Y. p. 142-163.

"yönetimde etik" ve "rant" sorunudur. Hart (1984), kamu yönetiminin bir teknoloji biçiminden çok bir etik çaba biçimi olduğunu söyler. Ona göre, kamu yöneticileri, günlük denetime sahip oldukları, hükümetin kural koyma iktidarını kullanabildikleri ve seçimle gelmedikleri için etik yükümlülük altındadırlar. Türkiye'de bu söz konusu yükümlülük yanlış algılanmaktadır. Örgütsel değerler bir etik kurallar demeti olarak yöneticilerin önüne

⁸ N.P. MAUSEHS, **Organization and Bureaucracy**, New York.p.21.

geçmekte, özellikle "büropatoloji" anlamında halka hizmetten çok yönetsel devletin amaçlarını ön planda tutmaktadır (Öztürk, 1998:117).

Rant arayıcılığının büyük oranda rekabetçi olabileceği⁹ varsayımına karşın rantın üretim ve bölüşüm politikaları açısından yıkıcı etkilerinin olabileceği varsayımı daha geçerlidir. Türkiye ve Hindistan üzerine yapılan bir araştırma rantın Türkiye gibi ülkeler için halen önemli olduğunu gösteriyor. Rant peşinde koşmanın bir sonucu olarak politik yozlaşma (Aktan, 1993:136) halen yaşanmaktadır. Bu gibi ülkelerdeki yolsuzlukların ve politik yozlaşmanın altında bağımsızlığını kazanan Türkiye gibi ülkelerde ekonomik denetimin çok kutuplaşması yatmaktadır.

Politikaların Türkiye'de kendi kaynaklarını üretemeyen ve bu nedenle de devlete bağımlı olan yerlerde aracı rolü üstlenmesi (Ayata, 1992:69-84), özellikle siyasal partilerin ve politikacıların işadamları ve çıkar çevreleriyle sıkı ilişkileri² politik yozlaşmayı artırmıştır. Bunlara 1980 sonrası iktisadi dönüşüm politikalarının, dönüşümün kültürel ve sosyal cephesini (burjuva kültürü anlamında) görmezden gelmesi de eklenmelidir. İktisadi dönüşümün hız kazandığı yıllarda "işçevirmek, işbağlamak ve işbirtirmek gibi faaliyetlerin dışında olanların değersizleştiği bir Türkiye" (Vergin, 1989:35) resminin oluşmasında, yerleşmiş bir burjuva kültürünün olmayışı vardır.

Bürokrasi Politika İlişkisinde Uzlaşma: Milletvekili Danışmanları

Politikaların bürokrasiye ilgisi Türkiye'de azalmadan sürmektedir. Bu ilgi karşılıklıdır. Bürokratin kendisi bir siyaset adamı değildir ama siyasal eğilimleri olan biridir. Türkiye'de demokratik temsili parlamenter sistemin seçilmiş politik kişileri olan milletvekillerinin danışmanları, hem siyasal süreç ile hem de bürokratik süreç ile kurdukları yakın ilişkiler nedeniyle, bürokrasi politika ilişkisinde önemli bir noktada yer alırlar. Milletvekilleri, devletin (güçlü devletin) iktidarına ister hükümette isterse de muhalefette olsun hep "ortak" olma eğilimindedirler. Üretilen iktisadi değerlerin Türkiye'de halen etkin olarak bürokrasi eliyle dağıtılıyor olması, milletvekillerini, bürokrasi ile olan ilişkilerinde "yararcı" olmaya iter. Demokratik bir parlamenter sistemde seçilmiş olmanın verdiği siyasal gücün değeri yadsınamaz. Ancak bu gücün nasıl tanımlanıp, hangi amaçlar için kullanıldığı bizim için

²³ Türkiye'de özellikle sağ partilerin iş adamları ve onların örgütleri ile (TUSİAD gibi) sıkı ilişkileri vardır. Ayrıntı için bkz: Henry, J.BARKEN, **The State and The Industrialization Crisis in Turkey**, Westview Pres. Oxford, p. 149-171.

önemlidir. Türkiye'de çoğunlukla bu güç, seçilmişlerin "devletin temsilcisi" olarak kendilerini görmeleriyle açıklanabilir. Doğal olarak, milletvekilleri "devletin temsilcileri" anlamında, bürokrasinin de "sahibi" olarak kendilerini görme eğilimindedirler. Ancak yerleşik devlet geleneği, seçilmiş de olsalar politikaya ve seçilmişlere bürokrasi karşısında mutlak bir güç de vermemektedir. İşte tam da bu noktada, bürokrasi ve politika arasındaki bu karşıtlığı ortadan kaldıracak, daha doğrusu hem politikacılar hem de bürokratlar için mevcut sistemi yararlı kılacak bir mekanizma olarak milletvekili danışmanlarını görmekteyiz.

Karar verme politikacılara ait iken, uygulama bürokratlara aittir. Sorumluluk açısından da farklılık vardır. Bürokratik sorumluluk kamu yaran ve kamusal hizmeti

⁹ Daha kapsamlı bir değerlendirme için bakınız; Anne O. KRUGER, "The Political Economy of The Rent-Seeking Society", **American Economic Review**, LXIV (3), June. P. 293.

çerçevesinde etkinlik ve verimlilik ile sınırlıdır. Oysa politik sorumluluğun sının bürokrasiye göre daha muğlak olmakla beraber, bütün toplumsal ilişkilerdir. Politikacıların bürokratlara bürokratların da politikacılara ihtiyacı vardır. Uygulamada (pratikte), milletvekillerinin etki alanı ağırlıklı olarak bürokratik alandır. Halkın meclisteki temsilcisi sıfatıyla, halkın işsizlik sorunundan açlık ve bannma sorununa kadar kendisinden çözüm beklenen milletvekilleri ve hükümetler genel ve bütün toplumsal kesimleri içine alacak sosyal ve iktisadi politikalar üretme-dikleri dönemlerde, varolan iktisadi değerlerden kendi yandaşlarının daha çok yararlanmaları ve böylece seçimlerde yeniden seçilebilmek için etik olmayan ve seçmen taleplerinin de yönlendirdiği yozlaşmış ilişkiler içine girerler. Bürokratik alanda bu tür ilişkileri milletvekilleri, kendi danışmanları aracılığıyla sağlamaya çalışırlar. Zaten politize olmuş bir bürokrasi ve bürokratlar böylesi ilişkilere açıktır. Statülerinin hükümet temsilcileri başta olmak üzere milletvekillerine bağlı olduğunu bilirler. Bu açıdan Türkiye'de politika (temsil sistemi) ve bürokrasi "adı konulmamış bir uzlaşma" içindedir

Milletvekili danışmanlarını inceleme konusu yaparak, Türkiye'deki politika bürokrasi ilişkisinde etkili olan kimi değerleri ortaya koyup, hem milletvekilleri hem de onların danışmanları açısından sistemdeki yerleri elde edilen veriler çerçevesinde değerlendirilebilir.

İşte bu çalışmanın uygulaması söz konusu milletvekili danışmanları üzerine yapılan özlü bir alan çalışmasına dayanmaktadır. *AK Parti Hükümetinden önceki iktidar döneminde yapılan alan çalışmasının aşağıdaki sonuçları, bugüne kadar milletvekili danışmanları konusundaki tartışmalar nedeniyle bilerek geç yayınlanmakta olup, araştırmacı bugün de benzer sorular yöneltirse milletvekili danışmanlarından benzer yanıtların alınacağını kişisel olarak düşünmektedir.*

Türkiye'de Milletvekili Danışmanları Üzerine Yapılan Bir Alan Çalışması

Politika-bürokrasi ilişki sürecinde milletvekili danışmanlarının görelisi olsa da söz konusu süreçte özel bir konumu vardır. Bu alan çalışması ile, danışmanların süreçteki yerlerini "belirlemek", hem siyaset bilimi hem de yönetim bilimi açısından kimi çıkarımlarda bulunmamıza olanak verecektir.

Çalışmanın Hipotezleri (Denenceleri)

H1. Milletvekili danışmanlarının danışmanlık sürecinden beklentisi, bürokraside etkili bir görev almaktır.

H2. Danışmanlar, danışmanı oldukları milletvekilinin yeniden milletvekili seçilememesi durumunda, önceki işlerine dönmek yerine yeni bir kamu görevi arayışı içine girmektedirler.

H3. Danışmanlığın temeli teknik ve hukuksal olmayıp politiktir.

H4. Danışman olarak atanmalarda politik kimlik ve görüşler yanında akrabalık/yakınlık da önemlidir.

H5. Danışman seçiminde başlıca kaynak partilerdir.

H6. Milletvekilleri yürütme ile olan ilişkilerinde danışmanlarını daha çok üst düzey yöneticilerle ilişkilerinde kullanmaktadırlar.

H7. Milletvekilleri danışmanlarından daha çok seçmen talepleri konusunda yararlanmaktadırlar.

H8. Milletvekilleri yasama ve denetim sürecinde parti kaynaklı bilgiye başvururlar.

H9. Milletvekillerinin başvuru kaynakları ile partileri arasında bir ilgi vardır.

H10. Danışmanlığın temeli olarak seçilen en önemli konu ile danışmanlık yapılan milletvekilinin partisi arasında bir ilişki vardır.

Genel Hipotez: Milletvekili danışmanlarının öğrenim düzeyleri, yaşları, gelir grupları ve danışmanlıklarını yapan milletvekillerinin partileri ile çalışmada sıralanan durumlar arasında bir ilişki vardır.

Çalışmanın Modeli ve Hedefler

Çalışmanın öncelikli amacı, Milletvekili Danışmanlığı kurumundan yola çıkarak Türkiye'de Yasama (parlamento) ile Yürütme (bürokrasi) arasındaki ilişkiyi çözümlenektir. Danışmanların geldikleri kaynak, danışmanlık kurumundan milletvekilleriyle beraber karşılıklı beklentileri, danışmanlık kurumunun işleyip işlemediği ve danışmanların hangi çözüm alanlarında yoğunlaştıkları çalışmada söz konusu çözümlenmeyi yapmanın ilk adımı olarak düşünülmüştür. Çözümlenmede ikinci adım, Türkiye'de yasama ve yürütme arasındaki ilişkinin nasıl bir "yozlaşma" içine girdiğini danışmanlık kurumunu ele alarak kuram ve uygulama açısından kısaca değerlendirmektir.

Çalışmanın Varsayımı (Kabulü) ve Yöntem

Bu çalışmanın iki varsayımı vardır. Birincisi, milletvekili kadar danışman sayısı bulunmaktadır. İkincisi, Danışmanların iktidar ve muhalefet partileri arasındaki oransal dağılımı, milletvekilindeki oransal dağılımla aynı kabul edilmiştir. Bu durumda en az ulaşılması gereken milletvekili danışmanı sayısına şu formülle ulaşmak mümkündür.

$$N = p.q (Z/e)'$$

p. İktidar milletvekillerinin danışmanları oranı: %60 q.

Muhalefet milletvekillerinin danışmanları oranı: %40 Z.

Güvenlik düzeyinin normal değeri: %95 (Z=1.96) e. Oransal

dağılımdaki tolerans (+/-)= 0.10

İktidar partilerinde bakan olan milletvekili danışman sayısı bu oransal dağılımı değiştirmekte olup, bu oranda 0.10 kabul edilmiştir.

$$N = 0.60.0.40 (1.96/0.10)' = 92 Danışman$$

Soru kağıdı çalışmasına başlamadan önce, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde fiilen çalışan 468 milletvekili danışmanı olduğu öğrenilmiştir. Çalışma süreci başladığında Fazilet Partisi adını değiştirerek Saadet Partisi olarak Meclisteki varlığını korumuştur. Dönemin İktidar partileri DSP (132), MHP (126), ANAP (88) milletvekili ile, muhalefet ise FP-Saadet P. (102), DYP (83) ve Bağımsızlar ise (11) milletvekili ile temsil edilmekte idiler.

Soru kağıdı ile toplam 137 milletvekili danışmanına ulaşılmıştır. Bu sayı güvenilirlik açısından bulunan 92 sayısını aşmaktadır. Çalışmaya katılan danışmanların partilere göre ağırlıklarına bakıldığında ise 137 danışmanın %25'i MHP, %24'ü DYP, %29'u FP (Saadet),

%35'i DSP ve %24'ü de ANAP Milletvekillerinin danışmanlarıdır. Ayrıca çalışmaya katılan danışmanların %22'i Önlisans, %65'i Lisans ve %13'ü de Yüksek Lisans mezunlardır. Doktorası olan sadece 1 danışman soru kağıdı çalışmasına yanıt vermiştir. Soru kağıdına yanıt veren Danışmanların yaş dağılımına bakıldığında; %21'i 41-55 yaş dilimi, %68'i 31-40 yaş dilimi ve %11'i ise 23-30 yaş dilimi içindedirler. Danışmanların yaklaşık %95'i 250-750 milyon gelir diliminde olduklarını belirtmişlerdir.

Çalışmada soru kağıdı ile elde edilen veriler "Thurstan'm Karşılaştırmalı Çift Yargılar Yasası'na göre çözümlenmiştir.

Araştırma Sonuçları

Araştırma sonuçları incelendiğinde, önemli bulgulardan biri eğitim, parti, yaş ve gelir durumu açısından danışmanların çoğunlukla farklılaşmadıkları, çok az olan farklılıkların da parti açısından olduğu görülmektedir. Özellikle gelir grubu açısından söz konusu farklılıklar yok denecek kadar az olduğu için Çizelgelerde yer verilmemiştir. Bu durum da dikkate alınarak, çizelgeler değerlendirilirken daha çok genel değerlendirmelere göndermeler yapılmıştır.

Çizelge 1: Milletvekilleri Danışmanlarından Daha Çok Hangi Konularda Talepte Bulunurlar?

	Eğitim			Yaş			Parti					Genel
	Ön lisans	Lisans	Yüksek Lisans	23-30	31-40	41-55	MHP	DYP	FP	ANAP	DSP	
Yasaların Hazırlık Süreci	0.631	0.598	1.047	0.718	0.229	0.297	0.407	1.174	0.788	0.824	0.120	0.530
Hukuka Uygunluk	-0.693	-0.651	-0.626	-0.438	-0.770	0.457	-0.138	-0.463	-0.665	-1.089	-0.552	0.636
Seçmen		0.718			0.940	1.004			0.290	1.135	1.120	
Talepleri	1.612		0.495	0.615			0.746	1.41				0.876
Ortalama	1.060	-0.725	-0.916	-0.958	1.399	0.842	-0.944	-0.718	1.414	0.870	-0.788	1.820

Milletvekillerinin danışmanlarından daha çok hangi alanlarda talepte buldukları sorusuna, ağırlıklı olarak "seçmen talepleri" yanıtı gelmiştir. Bunu sırasıyla, hukuka uygunluk ve yasa hazırlık süreci izlemiştir. Burada politik görüş açısından ise milletvekillerinin danışmanlarına başvurmadıkları anlaşılmaktadır.

Çizelge 2: Milletvekillerinin Bürokrasi İle Olan İlişkilerinde Danışmanların Başvurduğu İdari Düzeyler

	Eğitim			Yaş			Parti					Genel
	Ön lisans	Lisans	Yüksek Lisans	23-30	31-40	41-55	MHP	DYP	FP	ANAP	DSP	
Alınan Yönetici	4X636	0.346	0.361	1.150	1.254	0.177	-0.619	-0.050	0.244	-0.474	0.329	0.162
Orta Yöneticiler	1.213	1.149	1.167	0.958	1.138	1.588	0.916	1.941	1.107	2.196	1.382	1.081
Üst Düzey Yöneticiler	1.114	0.583	0.431	0.494	0.558	0.940	0.651	0.481	0.870	1.326	1.298	0.509
Bakan	-0.739	-1.460	-1.752	-1.272	-1.442	-1.117	-0.948	-1.138	0.986	-0.580	-1.117	-1.428

Danışmanlar, Milletvekillerinin bürokrasi ile olan iş ve ilişkilerinde bir aracı olarak daha çok orta ve üst düzey yöneticilere başvurumaktadırlar. Bürokratik olarak en tepede olan Bakan'a ve daha etkisiz olan alt düzey yöneticilere başvurulmamaktadır.

Çizelge 3: Danışman Atanmada Etkili Olan Ölçütler

	Eğitim			Yaş			Parti					Genç
	Ön lisans	Lisans	Yüksek Lisans	23-30	31-40	41-55	MHP	DYP	FP	ANAP	DSP	
Politik Kimlik	0.163	0.106	1.029	0.212	0.024	0.152	0064	*0.071	0.322	0.502	0.004	-0.318
Kariyer	1.863	0.948	0.863	0.526	1.233	0.976	0.630	0.887	1.711	1.870	0.488	0.965
Eğitim Durumu	1.403	0.544	1.195	0.505	0.463	0.484	0.417	0.682	0.438	1.435	0.838	0.586
Akrabalık-Aile Yakınlığı	-0.961	-1.598	-0.619	-0.466	-1.339	-1.612	-1.411	-1.047	-1.237	0	-1.446	-1.520

Danışman olarak atanmada en etkili ölçütün Kariyer ve Eğitim durumu olduğu düşünülmektedir. Politik kimlik ve özellikle Türkiye'de sürekli tartışma konusu olan akrabalık-aile yakınlığının atanmada etkili olmadığı şiddetle savunulmuştur.

Çizelge 4: Milletvekillerinin Danışmanları Aracılığı İle Bilgi Toplama Kaynakları

	Eğitim			Yaş			Parti					Genel
	Ön lisans	Lisans	Yüksek Lisans	23-30	31-40	41-55	MHP	DYP	FP	ANAP	DSP	
Meclis Kütüphanesi	0.237	0.456	0.803	0.555	0.342	0.840	0.509	-0.088	1.001	0.092	0.668	0.551
Bilim Adamları-Üniversiteler	0.071	0.247	-0.081	0.449	0.533	-0.053	0.074	-0.180	0.233	0.788	-0.127	0.197
Bürokrasi-İlgili Bürokratlar	0.548	0.301	0.410	0.252	0.827	0.583	0.367	0.544	0.343	0.124	0.382	0.339
Parti	-0.958	-1.004	-1.131	-0.943	-1.290	-1.368	-0.951	-0.552	-1.577	-0.382	-0.923	-1.088

Genel toplama bakıldığında, Milletvekillerinin danışmanları aracılığı ile yaşamayı ilgilendiren konularda bilgi toplama kaynakları önem sırasına göre, Meclis kütüphanesi, Bürokrasi-İlgili bürokratlar ve Bilim adamları (bilim insanları) ve üniversiteler olduğu görülmektedir. Partiler ise milletvekillerinin ve danışmanlarının bilgi kaynaklarının dışında kalmaktadır.

Özellikle lisans eğitimi almış danışmanlar (ki bunlar toplam soru kağıdına katılanların %65'dir) (0.301) oranında, DYP'li milletvekillerine danışmanlık yapanlar (0.544) oranında öncelikli bilgi kaynaklarının bürokrasi ve bürokratlar olduğunu belirtmişlerdir. DSP, FP (Saadet P) ve

MHP'li milletvekillerinin danışmanları ise öncelikli kaynak olarak Meclis kütüphanesini göstermişlerdir. ANAP'lılar için bu öncelik bilim insanları-üniversitelerden yanadır.

Çizelge 5: Milletvekili Danışmanı Seçiminde Başvurulan Kaynaklar

	Eğitim			Yaş			Parti					Genel
	ön lisans	Lisans	Yüksek Lisans	23-30	31-40	41-55	MHP	DYP	FP	ANAP	DSP	
Bürokrasi	1.170	1.287	1.510	1.647	1.286	1.354	1.131	0.989	1.432	2.206	1.039	1.283
Üniversiteler	-0.085	-0.491	-0.251	-0.116	-0.424	0.134	-0.428	-0.343	-0.619	0.376	-0.289	-0.357
Partiler	0.442	0.389	0.350	0.367	0.700	0.339	0.442	1.549	0.760	-0.156	0.414	0.551
Özel Danışmanlık Kurumları	-1.527	-0.407	-1.563	-0.664	1.562	-1.474	-1.146	-0.962	-1.573	-1.191	-1.163	-1.477

Milletvekili Danışmanı seçiminde öncelikle başvurulan kaynak nerdeyse bütün partiler için Bürokrasi'dir. Diğer öncelikli kaynak ise "parti" olarak görülmektedir. Sadece DYP'li milletvekili danışmanları için öncelik Parti'dir. Danışman seçiminde Üniversiteler ve özellikle Türkiye'de de yeni yeni gelişmeye başlayan Özel danışmanlık kurumlarına yer verilmemektedir.

Çizelge 6: Milletvekili Danışmanlarının İleriye Dönük Beklentileri

	Eğitim			Yaş			Parti					Genel
	On lisans	Lisans	Yüksek Lisans	23-30	31-40	41-55	MHP	DYP	FP	ANAP	DSP	
Bürokraside Etkili Görev	0.174	0.320	-0.537	0	0.296	0	0.118	0.090	0.471	-0.137	0.231	0.188
Bölgeye Hizmet	0.919	0.594	-0.919	0.801	0.603	0.603	1.089	0.566	0.160	2.178	0.316	0.641
Partide Etkili Görev Alma	-1.094	-0.915	-0.825	-0.801	-0.900	-0.603	-1.207	0.655	-0.632	-0.396	0.504	-0.829

Danışmanlara ileriye yönelik danışmanlık kurumundan beklentileri sorularak, danışmanlık kurumunun kendileri için anlamının ne olduğu sorgulanmaya çalışılmıştır.

Danışmanlar, ileriye dönük beklentileri açısından genel olarak Bölgeye hizmet ve Bürokraside etkili görev alma yanıtlarına öncelik vermişlerdir. Partide etkili bir görev alma beklentilerinin olmadığını açıkça vurgulamışlardır. Ancak, Çizelge 6'dan da anlaşılacağı gibi, FP'li milletvekili danışmanları öncelikle Bürokraside etkili görev alma beklentilerini güçlü bir eğilim olarak ortaya koymuşlardır.

Çizelge 7: Danışmanlık Teklifi Alındığında Danışman Adaylarının Dikkate Aldığı Ölçütler

	Eğitim			Yaş			Parti					Genel
	On lisans	Lisans	Yüksek Lisans	23-30	31-40	41-55	MHP	DYP	FP	ANAP	DSP	
Milletvekilinin Politik Kimliği	0.773	0.350	0.562	0.378	0.378	1.103	1.358	0.216	0.301	-0.629	1.803	0.342
Milletvekili Partisinin İdeolojisi	0.778	0.636	0.523	0.795	0.505	0.509	0.435	0.332	0.389	1.386	1.368	0.558
Ekonomik Koşullu	0.316	0.127	-0.318	-0.127	0.130	0.127	-0.265	1.117	0.537	0.880	0.562	0.141
Milletvekilinin İktidara Yakınlığı	-1.028	-1.114	-0.803	-1.046	-0.233	-1.739	-1.322	-0.431	-1.227	-0.403	0	-1.060

Danışmanlar danışmanlık sürecine girerken genelde danışmanı olacağı milletvekilinin partisinin ideolojisine ve milletvekilinin politik kimliğine göre karar vermektedir. Bunlardan sonra ekonomik koşullara bakmaktadırlar. Karar verirken milletvekilinin iktidara yakın olmasının etkili olmadığını belirtmişlerdir.

Burada ayırıcı bir nokta DSP ve MHP Milletvekilleri danışmanlarının parti ideolojisinden önce milletvekilinin politik kimliğine öncelik vermeleridir. DYP ve FP ise önceliği ekonomik koşullara ve daha sonra parti ideolojisine vermişlerdir.

Çizelge 8: Milletvekili Danışmanlığı İçin Kksikliği Hissedilen ve Uzmanlık Gerektiren Öncelikli Alanlar

	Eğitim			Yaş			Parti					Genel
	On lisans	Lisans	Yüksek Lisans	23-30	31-40	41-55	MHP	DYP	FP	ANAP	DSP	
Milletvekilinin Politik Kimliği	0.773	0.350	0.562	0.378	0.378	1.103	1.358	0.216	0.301	-0.629	1.803	0.342
Milletvekili Partisinin İdeolojisi	0.778	0.636	0.523	0.795	0.505	0.509	0.435	0.332	0.389	1.386	1.368	0.558
Ekonomik Koşullar	0.316	0.127	-0.318	-0.127	11.130	0.127	-0.265	1.117	0.537	0.880	0.562	0.141
Milletvekilinin İktidara Yakınlığı	-1.028	-1.114	-0.803	-1.046	-0.233	-1.739	-1.322	-0.431	-1.227	-0.403	0	-1.060

Danışmanlara eksikliklerini hissettikleri ve uzmanlık gerektiren öncelikli alanların kendileri için hangileri olduğu sorulduğunda, iki amaç göze-tilmiştir. Birincisi, gerçekten danışmanların hangi alanlarda eksiklik duyduklarını, ikinci olarak da eksikliklerini hissettikleri alanlardan yola çıkarak bürokrasiye (yönetime) olan uzaklıklarını ölçmektir.

Danışmanlar için eksikliği hissedilen öncelikli alan Siyaset Bilimi'dir. Bunu sırasıyla Hukuk ve Yönetim Bilimi izlemektedir. Genel olarak, Türkiye'nin temel sorun alanı olarak bilinen İktisat alanına ise vurgu yapılmamıştır. Genelin dışında, DSP ve ANAP milletvekili danışmanlarının Yönetim Bilimi alanına öncelik verdikleri görülmektedir.

Çizelge 9: Milletvekillerinin İstifa Ya Da Yeniden Seçilememesi Durumunda Danışmanların Tutumları

	Eğitim			Yaş			Parti					Genel
	ön lisans	Lisans	Yüksek Lisans	23-30	31-40	410.221-55	MHP	DYP	FP	ANAP	DSP	
Yeni Milletvekili Danışmanlığı	1.216	0.602	0.560	0.330	0.698	0.221	0.277	0.283	0.631	1.270	0.535	0.478
Önceki İşe Dönüş	1.236	0.690	1.508	1.315	0.282	0.933	1.023	0.778	0.843	2.169	0.427	0.865
Yeni Bir Kamu Görevi	0.074	0.331	1.191	0.910	0.197	0.492	0.727	0.560	0.119	1.242	0.402	0.401
Kamu Yönetimi Dışında Özel Bir İş	-1.049	-0.546	0	0.537	-0.958	-0.325	-0.631	-0.351	-0.625	0.718	-0.204	-0.613
Milletvekili Olma	-1.476	-1.078	-0.359	-0.362	-0.608	-1.049	-1.018	-1.129	-0.967	-0.464	-0.685	-1.131

Milletvekillerinin istifa ya da yeniden seçilememesi gibi durumlarda, yeni iş olanakları açısından danışmanların tavrı ölçüldüğünde, genel olarak, j öncelikle önceki işe dönüşün söz konusu olacağı, bunu sırasıyla yeni milletvekili danışmanlığı ve yeni bir kamu görevi isteği düşüncesi izlemiştir.

Danışmanlar söz konusu durumlarda, kamu yönetimi dışında özel bir iş ve milletvekili olma gibi bir düşüncelerinin olmadığını belirtmişlerdir.

Bulgular ve Sonuç

Çalışmadan elde edilen bulgular, hipotezler (deneçeler) de dikkate alınarak aşağıdaki şekilde yeniden vurgulanabilir:

- "Politika danışmanlığı" yerine daha çok milletvekili adına seçmen taleplerini izleyip, takipçiliğini yapan bir danışmanlık anlayışı geçerli-¹ dir.

- Milletvekili danışmanları, milletvekilleri adına bürokraside orta ve üst düzey yöneticilerle ilişki içinde olup, bürokrasideki işlerini bu yönetim kademelerinde hallettikleri anlaşılmaktadır.
- Danışman atamalarında, iddia edildiği gibi aile yakınlığı/akrabalık ve politik kimlik yerine kariyer ve eğitimin ön planda olduğu düşünülmektedir.
- Milletvekillerinin danışmanları aracılığı ile bilgi toplama kaynakları sırasıyla Meclis kütüphanesi, bürokrasi ve ilgili bürokratlar ve son olarak da bilim adamları ve üniversitelerdir. Partilerin kendi bilgi ve eğitim merkezlerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Çalışma açısından DYP'li milletvekili danışmanlarının özellikle birincil bilgi kaynağı olarak bürokratları ve bürokrasiyi işaret etmeleri önemlidir.
- Danışman seçiminde milletvekillerinin öncelikle başvurdukları kaynağın partileri yerine bürokrasi olması bir diğer önemli bulgudur.

Danışmanların ileriye dönük beklentilerine bakıldığında ise, iki amacın öne çıktığı görülüyor. Bölgelerine hizmet ve bürokraside etkili görev almak. Danışmanların, danışmanlıktan politikaya uzanan bir süreci düşünmedikleri bılgulanmıştır. Ancak Faziletli beklentilerini bürokraside etkili bir görev almak olduklarını açıkça vurgulamışlardır.

Danışmanların, danışmanlık sürecine girerken milletvekillerinin partilerinin ideolojisine ve daha sonra milletvekillerinin politik kimliğine göre karar verdikleri görülmektedir.

Danışmanlar eksikliklerini hissettikleri alanları sırasıyla siyaset bilimi, hukuk ve yönetim bilimi olarak belirterek, gerçek bir danışmanlık süreci açısından özlemlerini de dile getirmiş olmaktadır. Burada DSP ve ANAP'ın önceliği yönetim bilimine vermesi, bürokrasiyle olan ilişki biçimlerinin bir sonucu olarak görece olarak ele alınabilir. İktisat'a hiç yer verilmemesi de ilginç bir bulgudur. Danışmanlar, Türkiye gibi temel iktisadi sorunlarla baş etmeye çalışan bir ülkede, kendilerini, yine görece olarak, iktisadın ve iktisadi çözümlerin ve karar süreçlerinin dışında görmektedirler.

- Son olarak milletvekillerinin istifa ve yeniden seçilememesi durumunda, danışmanlar çoğunlukla kamu yönetimi içinde kalma eğilimindedirler. Her ne kadar önceki işe dönüşü öncelik veriliyorsa da, yeni bir milletvekili danışmanlığı o da olmazsa yeni bir kamu görevi (büyük olasılıkla bürokraside etkili bir görev) düşünülmektedir.

Türkiye'de bürokrasi, karar verici politikacılar (milletvekilleri) yanında konumlanan, ama onların da önüne geçmemeye özen gösteren, "karar yapı-cılan"dır. Son tahlilde eylem politikacılarıdır, siyasal iktidarındır.

Buraya kadar sıralanan bulgulardan, Türkiye'de politika ve bürokrasinin adı konulmamış bir "uzlaş" içinde olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Milletvekillerini yönlendiren "seçmen talepli politika" anlayışı, tabandaki seçmen taleplerini "devlet katı"nda çözecek bir yapı gerektirmektedir. Danışmanlık kurumu tam da bu noktada devreye girerek, bir "a-racı kurum"a dönüşmektedir. Diğer taraftan

bürokrasinin çözüm noktasında birincil kaynak olması, danışmanların daha çok bürokrasiden gelmesi, sis- I temi; politika ve bürokrasi arasında bir "çatışma"dan çok bir uzlaşma noktasına getirmektedir. Danışmanlar arasında yaş, parti, gelir grubu ve eğitim gibi değişkenlerin genel eğilimleri pek de değiştirmedikleri göz önüne alınırsa, bu uzlaşma noktasında milletvekili danışmanlığının partilerin, siyasal iktidarı darın ideolojilerinden çok kendi içlerinde, bürokrasi ve politika arasında kabullendikleri konularına da uygun roller benimsedikleri söylenebilir.

KAYNAKÇA

- AKTAN Coşkun Can(1993), "Politikada Rant Kollama", **Amme İdaresi Dergisi**, Aralık 1993
- ALİEFENDİOĞLU Yılmaz (1999), "Siyasal Partiler ve Sivil Toplum Örgütleri İktidarı", **Mülkiyeliler**. Aralık 1999.
- ANDERSON Perry (1988), **Gramsci Hegemonya Doğu Batı Sorunu ve Strateji**, İstanbul. Alan yayıncılık.
- ATAR Yavuz (1997) "Demokratik Sistemde sivil Toplum Fonksiyonu ve Sivil Toplum Devlet Durumu" **Yeni Türkiye**, Kasım-Aralık 1997, Yıl 3, Sayı 18. s. 224-230.
- AY ATA Ayşe (1993), "ideology, social Bases, and Organizational Structure of the Post-1980 Political Parties". The Political and Socioeconomic Transformation of Turkey. (Ed. A. Eralp. M.Tunay and B. Yeşilada). 1993. Westport. Connecticut London, p. 31-50.
- AY ATA Ayşe Güneş (1992). "Liderlik Stratejileri Olarak Hizipçilik/Grupçuluk ve Kollamacılık". Amme İdaresi Dergisi. Haziran 1992. s.69-84.
- AYMAN GÜLER Birgül, (1996). Yeni Sağ ve Devletin Değişini. Ankara. TODAİE yayını.
- BARKAN Henry J., The State and The Industrialisation Crisis in Turkey. Westview press-Oxford.
- BONEFELD W. -J. Holloway. (1991) "Accumulation Strategies. State Forms and Hegemonic Projects". The State Debate. ; "Polar Bears and Class Struggle: Much Less Than a Self-Criticism". Post-Fordizm and Social Form, The Macmillan press.;
- ÇAHA Ömer (1997). 1980 Sonrası Türkiye'sinde Sivil toplum Arayışları". Yeni Türkiye. Kasım-Aralık 1997, yıl 3, ayı 18, s. 28-64.
- ÇAKIR Ruşen. H. GÖKTAŞ (1991). Resmi Tarih Sivil Arayış Sosyal Demokrasi İdeoloji ve Politika. 1991. İstanbul. Metis yayını.
- DODGSON J. "Özelleştirme". Liberalizm, Refah Devleti Eleştiriler. (Der. K.SAYBAŞILI) İstanbul. Bağlam yayınları.
- DURAN Lütfi (1988). Türkiye Yönetiminde Karmaşa. İstanbul. Çağdaş yay., s. 17.
- ERDOĞAN Mustafa (1989). "1980'lerde Türk Siyasetinin Transformasyonu". Türkiye Günlüğü, Aralık 1989. s.39.
- FADDEN John H. Mc (1985). "Civil Military Relations in The Third Turkish Republic". Middle East Journal, v.39, n I. Winter 1985. p.85.
- FARREL Heady (1984). Public Administration: A Comparative Perspective. Marcel Dekker. New York. 1984.
- FREDERİC Lane S. (Edit) (1990). Current Issues in Public Administration. St. Martin Pres. 1990.
- GÖLE Nilüfer (1997). "Otoriter Laisizm ve İslamcı Politikalar: Türkiye'de Durum". Yeni Türkiye Kasım-Aralık 1997 . Yıl 3, Sayı 18. s.251-266.
- GÜVENÇ Bozkurt. Gencay SAYLAN. İlhan TEKELİ. Şerafettin TURAN (1994). Türk-İslam Sentezi. 1994. İstanbul: Sarmal Yay. 2.Baskı.

- HALL Stuart (1987). "Otoriter Popülizm: Jessop ve Ötekilere Yanıt". Dünün ve Bugünün Defterleri Dünya Sorunları Dizisi 4. 19X7. İstanbul: Alan yayını.
- HART David K. (1984). The Virtuous Citizen. The Hanorable Bureaucrat and Public Administration. Marc 1984. Brigham Young University.
- HEPER Metin (1985), "The State and Public Bureaucracies: A Comparitive and Historical Perspective". Society For Comparative Study of Society and History. 1985. p.94.
- HEPER Metin (1985). State Tradition m Turkey. Esihern Press..
- HEPER Metin (1987), The State and Public Bureaucracies: A Comperative Perspective (Edit), 1987 Groanwood press, New York.
- HEPER Metin (1990), "State and Debureacratization: The Case of Turkey" international Social Science Journal, 1990, v.42,n4, p.610.
- HEPER Metin (1990), "The State and Debureacratization: The Case of Turkey", international Social science Journal, 1990, v.42. n.4, p.605-615.
- HEPER Metin (1992), "The Strong State As A Problem For The Consolidation of Democracy Turkey and Germany Compared", Comparative Political Studies, v.25, n.2, July 1992, p. 169 194.
- HEPER Metin (1992), The Strong State and Democracy: The Turkish Case in Comparative and Historical Perspective", Eisenstadt, S.N. (Edit), 1992, Democracy and Modernity, E.Y.Brill Pres, N.Y. p. 142- 163.
- HEPER Metin -Fuat KEYMAN (1988), "Double Faced State: Political Patronage and The Consolidation Democracy in Turkey", Middle East Studies, October 1988, p.259-277.
- HEPER Metin, "Osmanlı Türk Bürokrasisinde "Modernleşme" Saf Patrimonyalizmden Patrimonyal Yasallığa Geçiş", Örgüt Sosyolojisi, (Derleme), Ankara. TODAİE Yay. s. 51-76.
- HIRST Paul and Grahame THOMPSON (1997), Globalization in Question, Polity press, 1997, Oxford.
- HOLLOW AY John, "The Great Bear: Post Fordizm and Class Struggle. A Comment on Bonefeld and Jessop", Post-Fordizm and Social Form...
- KABOĞLU İbrahim (1996), "Başkanlık mı, Yarı-Başkanlık mı?", Cumhuriyet (İstanbul baskısı), 4 Ekim 1996.
- KAHRAMAN Bülent (1995), Sağ Türkiye ve Partileri, Ankara. İmge kitapevi.
- KAYA A.Raşit (2002), "Adını Koyalım: Tutmayan Hegemonya", Liberalizm Devlet ve Hegemonya, (Der. F.KEYMAN), İstanbul. Everst yay. 2002, s. 11-9.
- KAZGAN Gülten (1995), Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri, İstanbul. Altın kitaplar. 1995.
- KEYMAN Fuat (Der.) Liberalizm Devlet ve Hegemonya, İstanbul. Everest yayını.
- KIRÇAK Çağlar, Türkiye'de Gericilik **1950-1990**, Ankara. İmge kitapevi.
- KRUGER Anne O. and TURAN İlter (1993), "The Politics and Economics of Turkish Policy Reforms in the 1980s", Robert H.Bates and Anne O.Kruger (Edit) 1993, Political and economic mterach Ekonomik Policy Reform, Blacwell, oxford. P.334.
- KRUGER Anne O., "The Political Economy of The Rent-Seeking Society", American Economic Review, LXIV (3). June. P. 293.
- MARDİN Şerif (1990), Türkiye'de Toplum ve Siyaset,, İstanbul. İletişim yayını.
- MAUSEHS N.P., Organization and Bureaucracy, New York.

- ÖZBUDLUN Ergun, "Stale Elites and Democratic Political Culture in Turkey". Larry Diamond (Edit). Political Culture and Democracy in Developing Countries. Lume Rienne publishers. London. P. 247.
- ÖZDEMİR Hüseyin (2002), Osmanlı Devletinde Bürokrasi. İstanbul. Okumuş yay.
- ÖZKAZANÇ Alev (1998). "Türkiye'de Siyasi İktidar Tarzının Dönüşümü". Mürrekkep. Sayı 10-II. 1998. s. 18.
- ÖZTÜRK N.Kemal (1998). "Kamu Yönetiminde Etik ve Yöneticiler". Türk İdare Dergisi. Haziran 1998.
- ÖZTÜRK Sırrı (1986). Partileşme Sorunu I. İstanbul. Sorun yayını.
- SAKALLIOĞLU Ümit Cizre (1996). "Liberalizm. Democracy and The Turkish Centre-Right: The Identity Crisis of The True Path Party". Middle East Studies. 1996. v.32.. n. 2, p. 142-143.
- SASSON Anne S. (2001). "Globalization. Hegemony and Passiv Revolution". New Political Economy, v.6.. n. I., 2001.
- SELDEN S. Colaman-Gene A. BREWER-Jelli L. BRUDNEY (1999). "Reconciling Competing Values in Public Administration Understanding The Administrative Role Concept". Administration and Society. v.31 .n2. May 1999. p. 171.
- SEUFERT Günler (2001). " Milliyetçi Söylemlerin Sivil Toplum Üzerindeki Etkisi". Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik. (Derleme). 2001 İstanbul. İletişim Yayınları, s.25-44
- SEZEN Serije . Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama. Ankara TODAİE yayını.
- SUNAR İlkay - ÖNİŞ Ziya (1993). "Yönetimde devrim: Popülizm sonrası aevlete Doğru". Görüş. 1993. s. 50-52.
- SUNAR İlkay and SAYARI Sabri, "Democracy in Turkey: Problems and Projects" Transition from Authoritarian Rule: Southern Europe.
- SUNAR İlkay. "The Politics of State Interventionism in "Populist" Egypt and Turkey". Çağlar KEYDER. Ayşe ÖNCÜ (Edit.)Developmentalism and Beyond, American Univ. In Cours Press, p. 95.
- SAYLAN Gencay (2000). "Kamu Yönelimi Disiplininde Bunalım ve Yeni Açılımlar Üzerine Düşünceler". Amme İdaresi dergisi. Haziran 2000. s. 1-22.
- ŞENGÜL H. Tarık (1999). "Yerel Yönelim Kuramları: Yönetimden Yönetişime". Çağdaş Yerel Yönetimler. Temmuz 1999. s.3-19.
- TEKELİ İlhan - SAYLAN Gencay (1974). "Rüşvet Kuramı". Amme İdaresi Dergisi. Eylül 1974. s. 92-113.
- İ i s** \Y. Siyasal Partiler ve Demokrasi. TF.SAY yayını.
- TİMUROĞLU Vecihi (1991). Türk İslam Sentezi. Ankara. Başak yayını

- TUNAY** Muharrem (1993), "The Turkish New Right's Attempt at Hegemony", **The Political and Socioeconomic Transformation of Turkey**, (Ed. A. Eralp, M.Tunay and B. Yeşilada), 1993, Westport, Connecticut London, p. 11-30.
- TUNAY Muharrem (2002), "Yeni Sağın Hegemonya Girişimi", (çeviri) **Praksis**, 2002 sayı 5., s. 177-197.
- TÜRKAY Mehmet (2002) "Turkey's Integration with the European Union: Modalities and Limitations", Neşecan BALKAN and Sungur SAVRAN (Ed.) **The Politics of Parmanent Crisis Class, Ideology and State in Turkey**, , Nova Science Publishers, New York.
- ÜSTÜNER Mehmet (2000), "Kamu Yönetimi Kuramı" **Amme İdaresi Dergisi**, EylUl 2000, s. 15-31.
- VERGİN Nur (1989), "1980'ler Türkiye: Eşitsizlik ve Adaletsiz Bir Demokrasi Deneyimi İle Bunalımın Sarmalı", **Türkiye Günüğü**, Aralık 1989, s.35.
- WALDO Dwight (1990), "Bureaucracy and Democracy: Reconciling The Irreconcilable" Lane S. Frederic (Edit) **Current Issues in Public Administration**. St. Martin Pres, 1990, p.204-205.
- WEDEL Heidi, "Türkiye Cumhuriyetinde Sivil Toplum Nüveleri Demokrasinin Taşıyıcısı mı, Yeni Bir Seçkinler Örgütlenmesi mi?", **Sivil Toplum ve Milliyetçilik...**
- WOOD Geof (1984), "State Intervention and Bureaucratic Reproduction: Comperatic Thoughts", **Development and Change**, 1984, v.15, n.1, p.35.
- YALMAN Galip (2002), "Tarihsel Bir Perspektiften Türkiye'de Devlet ve Burjuvazi", **Praksis**, sayı 5, 2002,
- YEŞİLADA Birol Ali (1988), "Problems of Political Development in the Third Turkish Republic", **Polity**, 1988, v.21, n.2, p.345-372.